

(Дніпропетровськ)

ОСОБЛИВОСТІ СИНТАКСИЧНОЇ МОДАЛЬНОСТІ МАЛИХ ЖАНРОВИХ ФОРМ ІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті аналізується синтаксис МЖФІ в межах інформаційного стилю й синтаксична модальність оголошень ведучих концертів і повідомлень мобільних операторів, що функціонують на території України.

Ключові слова: жанрові форми інформації, модальність МЖФІ, спонукальна модальність повідомлення, інформаційний стиль.

This article examines syntax of Small Genre Forms of Information (SGFI) in the limits of information style and syntactical modality of concert compere announcements and mobile operators' messages on the territory of Ukraine.

Key words: Genre Forms of Information, modality SGFI, motivative modality message, information style.

Дослідження основних синтаксичних одиниць – словосполучення й речення – становить одну з важливих проблем сучасного мовознавства, складність вивчення якої полягає в тому, що синтаксичний рівень виступає завершальною ланкою мовної структури, він формується внаслідок діалектичної взаємодії, тісного переплетення лексичної й морфологічної семантики з семантикою синтаксичного зв'язку в межах словосполучення й речення. У синтаксичному членуванні мови виявляється активний зв'язок між формально-граматичними категоріями й відображенням у їх структурі позамовним змістом. Усе це зумовлює різноаспектний підхід до вивчення синтаксичних явищ [1, с. 3].

Проблема синтаксичних особливостей інформаційного тексту привертала до себе увагу багатьох учених-лінгвістів, але до цього часу вона залишається однією з актуальних проблем сучасного синтаксису. Помітний внесок у розробку теорії синтаксису інформаційного тексту й синтаксичних особливостей малих жанрових форм інформації зробили В.Г. Адмоні, І.К. Білодід, Д.Х. Баранник, В.В. Виноградов, І.Р. Вихованець, А.П. Грищенко, П.С. Дудик, Г.С. Одинцова та інші.

Незважаючи на стабільний лінгвістичний інтерес до зовнішньої синтаксичної структури малих жанрових форм інформації, у сучасній українській мові серед інших малодосліджених напрямів залишається питання їх синтаксичної модальності. Серед синтаксичних конструкцій, що належать до цього стилю й базуються на усному монологічному мовленні слід виділити малі жанрові форми інформації. Деякі лінгвісти зазначають, що велика група жанрових форм особливого призначення, що набули конкретної стильової визначеності й мають певні синтаксичні особливості (визначену кількість стабільних синтаксичних конструкцій тощо), є часто вживаною в сучасній усній мовній практиці й за жанром оформлених матеріалів належить до інформаційного стилю мови [2, с. 5]. Як зазначає Д.Х. Баранник, звертаючись до особливостей інформаційного стилю, у монологічних формах інформаційного мовлення особлива роль належить засобам, що передають значення першої особи [2, с. 8]. Це пов'язано, насамперед, із прагненням мовця виділити, підкреслити ситуативну актуалізованість мовлення.

Синтаксис малих жанрових форм інформації, який є ілюстративним щодо особливостей синтаксису інформаційного стилю, розглядається з погляду його функціонування та структурування в межах усного мовлення. Досліджуючи синтаксис МЖФІ, слід, по-перше, з'ясувати природу й місце інформаційного стилю та інформаційного тексту серед інших функціональних стилів української мови, їх специфічні стилістичні та синтаксичні особливості, простежити роль інформаційного стилю української мови у подальшому формуванні й удосконаленні системи функціональних стилів української мови. По-друге, відмежувати малі жанрові форми інформації від подібних побудов у інформаційному тексті та в усному монологічному мовленні, вивчити ознаки малих жанрових форм інформації, як позатекстових утворень.

Розв'язання таких актуальних для лінгвістики питань: вивчення простих і складних конструкцій односкладної й двоскладної будови, у межах яких розкриваються зв'язки між компонентами, різними за семантикою й обсягом наповнення [10, с. 114]; дослідження жанрових форм інформації; встановлення природи структурних і функціональних особливостей синтаксичних одиниць монологічного мовлення, яка не може бути пояснена з погляду існуючої синтаксичної теорії будови речення [6, с. 138].

Синтаксична модальність малих жанрових форм інформації в сучасній українській мові (на прикладі оголошень ведучих концертів) як компонент їхньої зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення має деякі особливості, а саме – дещо суб'єктивний характер. Як зазначають деякі відомі лінгвісти, "... модальність можна визначити як прояв суб'єктивно-об'єктивних відношень відображеного у реченні явища до дійсності" [5, с. 119].

Малі жанрові форми інформації (МЖФІ) в сучасній українській мові (на прикладі оголошень ведучих концертів) належать до усного монологічного мовлення і, виходячи із загальноприйнятої в лінгвістиці теорії триаспектності повідомлення, що відповідає трьом аспектам мислення, а саме: констатація факту, вираження вольових реакцій, висловлення його емоційного ставлення до висловленого, можна зробити висновок, що в деяких випадках відбувається підсилення модальних значень за рахунок констатації через "... субъективное отношение говорящего к выраженной вслух мысли с точки зрения реальности, ирреальности или объективной возможности явлений в языковой ситуации" [4, с. 138]. Особливістю синтаксичної модальності оголошень ведучих концертів й оголошень мобільних операторів, що функціонують на території України, є те, що їх можна розділити на дві часто вживані групи модальних типів на відміну від стандартного членування модальних типів на три групи, оскільки речення гіпотетичної, бажальної й умовної модальності, як правило, активно не вживаються у виступах ведучих концертів. Таким чином, модальні типи зазначених синтаксичних конструкцій можна поділити на такі групи:

- ☐ розповідне речення;
- ☐ речення переповідної модальності;
- ☐ речення питальної модальності;
- ☐ речення спонукальної модальності.

У зазначених МЖФІ модальне значення розповідності відповідає поняттю реальної модальності, яка становить нейтральний тип і її нейтральність полягає в констатації відповідного факту. Наприклад: До нас приїхали гості зі Львова. (Концерт, присвячений Дню міліції. Дніпропетровськ, палац культури і спорту "Метеор", 1996р.); Тариф "Супер МТС без плати за з'єднання 0 – 35" розширює зону дії, Оператор мобільного зв'язку "МТС Україна" оголошує про запуск тематичного

розділу та спеціальної акції на своєму WAP-порталі, приурочених до Дня Конституції України; ЗАТ “Українські радіосистеми” (TM Beeline) змінює свою назву на ПрАТ “Українські радіосистеми”, з 27 травня по 1 червня 2011 року у рамках сервісу МТС Клік проходив третій етап акції “Весела сімейка”. По закінченні етапу були визначені 3 переможці-щасливчики, які отримають подарунки етапу акції – медіацентри ASUS O!Play HDP-R1 [15].

Найповніше розповідна модальність реалізується в односкладних реченнях (безособові й номінативні конструкції) [12, с. 44]. Це найбільш поширені типи синтаксичних одиниць, які вживаються в оголошеннях ведучих концертів. Наприклад: Бізе – Щедрін. Кармен-сюїта. (Дніпропетровськ. Театр опери та балету. 23 січня 2002р.); (Концерт, присвячений Дню захисника вітчизни. Дніпропетровськ. Театр опери та балету. 23 лютого 2004р.); Акція “Полювання”. Нові телефони від МТС. Літня Акція “Я на морі”. [18]. Розповідні речення активно функціонують в інформаційному стилі мови, його усній монологічній формі, до якої, як зазначалося, належать МЖФІ і, серед них, оголошення ведучих концертів.

Переповідна модальність у вказаних синтаксичних конструкціях оформляється за допомогою часток ніби, нібито, мов та ін. Наприклад: Мені казали, нібито львівські глядачі чекали цього концерту з великим нетерпінням. (Концерт до ювілею І. Франка. Львів. Обласна філармонія. 2003р.); У нашому місті, нібито, теж багато талантів. (Концерт, присвячений Дню захисту дітей. Євпаторія. Театральна площа. 1 червня 2000р.).

Питальне значення, як тип модальності має два різновиди, а саме: значення питальності, яке реалізується в прагненні суб’єкта мовлення до встановлення об’єктивної реальності чи нереальності загального змісту синтаксичних одиниць (наприклад МЖФІ), стосовно якого у мовця є сумніви й часткові знання, і значення власне питальності, яке реалізується в прагненні суб’єкта мовлення одержати нову інформацію, з’ясувати об’єктивність чи необ’єктивність окремого моменту розглянутого факту реальності [14, с. 118]. Наприклад: Ви бажаєте почути цей чарівний голос? Чи Ви вже здогадалися, хто сьогодні є гостею на нашій сцені? (Концерт, присвячений Міжнародному жіночому дню. Дніпропетровськ. Театр опери та балету. 8 березня 1998р.). Другий різновид питального значення як тип модальності можна віднести до більш уживаних в оголошеннях ведучих концертів, ніж попередній. Наприклад: Яку пісню ви бажаєте почути першою? (Концерт Софії Ротару. Дніпропетровськ. Театр опери та балету. 12 грудня 1997р.).

Модальне значення питальності реалізується в зазначених конструкціях, що належать до МЖФІ не тільки за допомогою питальних часток, але й за допомогою питальної інтонації, як в уточнюючих конструкціях. Наприклад: За кого ви вболіваєте? Хто став вашим улюбленцем під час нашого шоу? Чи впевнені ви, що від вашого голосу залежить перемога вашої пари-фаворита? [17]. Серед названої групи синтаксичних одиниць часто вживаються речення непрямой питальності – риторичні речення. Наприклад: Хтось може втриматись від оплесків? Хіба вона не гордість України? (Концерт, присвячений Дню міста. Київ. Площа ?. 2002р.); Хто ж зможе заперечити такий яскравий, феєричний талант? Що тут можна сказати, окрім як: “Україна справді має безліч талантів”? [17]. Модальне значення спонукальності відрізняється від інших тим, що реалізується як вимога від суб’єкта, до якого звертаються, такої реакції чи дії, яка могла б забезпечити реальність позначуваного явища. У МЖФІ в сучасній українській мові модальне значення спонукальності, як і в більшості синтаксичних конструкцій, має два семантичних різновиди:

– значення власне спонукальності з чітко вираженою вимогою певної дії, адресованою співрозмовнику. Наприклад: Привітаймо його дружніми оплесками!; Співай для нас! Співай чудово, як завжди! (Концерт Валерія Леонтьєва. Євпаторія. Концертна зала парку ім. Фрунзе.

23серпня 2004р.); Надсилайте ваші SMS-повідомлення відразу після реклами!, Вболівайте за учасників шоу “Танці з зірками”!, Допоможіть вашим обранцям, телефонуйте до студії за телефонами, вказаними на екрані чи надсилайте SMS-повідомлення за вказаними номерами учасників [18].

– значення бажальної спонукальності, в якому адресована суб’єкту, до якого звертаються, вимога конкретної дії реалізується не категорично. Наприклад: Ми всі із задоволенням слухаємо пісні нашої юності. (Концерт “Пісня року”. Київ. 2000р.).

Інтонія є універсальним засобом передачі найрізноманітніших суб’єктивно-модальних значень [2, с. 9]. Будь-яке речення, що вимовляється з окличною інтонацією, набуває значення експресивного, оціночного [15, с. 114]. Оклична інтонація є одним із засобів інтонаційної передачі ставлення до повідомлюваного, наприклад: З 01 по 30 червня абонентам МТС надається можливість узяти участь в Акції “GOOD’OK у подарунок”!, Акція МТС Клік “Весела сімейка”: визначені переможці 2-го етапу! [15]. Розпочинається найяскравіше шоу України “Танці з зірками”! Сезон відрито! [15].

У МЖФІ в сучасній українській мові вираженням синтаксичної категорії модальності є морфологічні засоби СУЛМ – це форми способу дієслова (наприклад, наказовий спосіб дієслів-присудків є основним синтаксичним засобом вираження власне спонукальної модальності в оголошеннях ведучих концертів), інтонаційні (особливо в усному монологічному мовленні, до якого належать всі види усних оголошень), службово-лексичні (синтаксична роль часток) [7, с. 104]. До зовнішньо-синтаксичної сфери структури речення після категорії модальності в українській мові належить синтаксична категорія часу, яка є “...другою з основних синтаксичних категорій” [16, с. 137]. Оскільки морфологічна категорія часу дієслова є головним засобом вираження цієї синтаксичної категорії в МЖФІ і, конкретніше, в розглянутих вище оголошеннях ведучих концертів, слід зауважити, що існують інші засоби її реалізації.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можемо стверджувати, що доцільність дослідження таких синтаксичних одиниць, як МЖФІ обумовлена потребою побудови нової синтаксичної теорії, яка не обмежується аналізом синтаксичних особливостей речень як частини тексту, а бере до уваги автономне існування конструкцій, синтаксис яких залежить від інтонації суб’єктів мовлення, наприклад, ведучих концертів; виявленням особливостей формування й функціонування синтаксичних побудов уснорозмовного мовлення; необхідністю досліджувати процеси розвитку мови, що притаманні самій синтаксичній будові української мови й починаються в простому реченні, поступово поширюючи свій вплив на складне. Результати дослідження можуть бути використані в системних лінгвістичних дослідженнях різних жанрових форм інформації в межах окремих функціональних стилів мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адмони В.Г. О модальности предложения / УЗ ЛГПИ. Т.21. – Ф-т иностр. языков. Вып.1. – 1956.
2. Баранник Д.Х. До питання про інформаційний стиль мови // Мовознавство, 1967. – № 6. – С.3-10.
3. Будько М.В. Проблема простого ускладненого речення у вітчизняному мовознавстві // Мовознавство. – 1991. – № 3 – С.63-68.

4. Валгина Н.С. Синтаксис современного русского языка. Учебник для вузов. – М.: Высш. шк., 1973. – 423 с.
5. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – 208 с.
6. Волох О.Т., Чемерисов М.Т., Чернов Є.І. Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. – К.: Вища шк., 1989. – 334 с.
7. Городенська К.Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. – К.: Наук. думка., 1991. – 192 с.
8. Доленко М.Т., Дацюк І.І., Кващук А.Г. Сучасна українська мова. – К.: Вища шк., 1987. – 346 с.
9. Загнітко А.П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс). – Ч.2. – К.: ІЗМН, 1996. – 240 с.
10. Іваницька Н.Л. Двоскладне речення в українській мові. – К.: Вища шк., 1986. – 167 с.
11. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. – К.: Рад. школа, 1961. – Ч.2. – 287 с.
12. Кучеренко І.К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами // Мовознавство. – 1976. – №4. – С.29-37.
13. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення. – К.: Наук. думка, 1966. – 324 с.
14. Синтаксис словосполучення і простого речення (Синтаксичні категорії і зв'язки). – К.: Наук. думка, 1975. – 221 с.
15. МТС Україна – Акції: [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://www.mts.com.ua/ukr/actions.php/> – Назва з екрану.
16. ВЕЕLINE, БИЛАЙН (УКРАИНА): [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://www.beeline.ua>. – Назва з екрану.
17. Україна має талант 3. Канал СТБ: [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://door-pro.com.ua/tv-show.../talant-stb-online>. – Назва з екрану.
18. Танці з зірками – 2011. Канал СТБ: [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://door-pro.com.ua/tv-show.../stardance-online>. – Назва з екрану.